

Андрій ЛИТВИН,
orcid.org/0000-0002-7755-9780
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ТЕРМІНА (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ТЕОРІЯ ТЕРМІНА: КОНКРЕТИЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПАРАДИГМ»¹)

У науковому дискурсі сьогодення великої ваги набувають дослідження галузевих терміносистем, оскільки вони є найпомітнішим рушієм удосконалення національних мов. Важливим завданням українського мовознавства є систематизація й унормування термінології та визначення перспектив її подальшого розвитку на підставі виявлення закономірностей її функціонування, дослідження лексико-семантичних парадигм.

Із цього погляду виконання різноаспектних монографічних досліджень, що мають на меті визначення теоретико-методологічних основ і методичних положень сучасних термінологічних досліджень, є надзвичайно актуальною. Зокрема, доцільність колективного дослідження науково-педагогічних працівників кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка» «Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм» зумовлена потребою проаналізувати особливості лексико-семантичної організації терміносистем в українській мові, визначити основні джерела формування та розбудови термінологій. Наукова новизна монографії полягає в теоретичному обґрунтуванні засад творення терміносистем різних галузей, аналізі витоків і шляхів формування терміносистем, характеристиці лексико-семантичної диференціації та особливостей функціонування окремих термінів.

Попри те, що кафедра української мови у Львівській політехніці не є випусковою, її викладачі виконали низку термінознавчих досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Так, під керуванням професора Л. Полюга написали і захистили кандидатські дисертації доценти кафедри О. Литвин та О. Микитюк; під керуванням доцента Г. Наконечної захистила дисертацію здобувачка Н. Коцюба («Становлення

і розвиток української термінології державного управління») тощо. Професор Л. Полюга впродовж багатьох років був відповідальним редактором Вісника НУ «Львівська політехніка» (серія «Проблеми української термінології»). Термінологи кафедри допомагають профільним фахівцям обирати оптимальний варіант найменування певних науково-технічних понять з огляду на словотвірні, граматичні, правописні та стилістичні норми літературної мови. Окрім наукової та науково-методичної термінознавчої діяльності, працівники кафедри беруть участь в акціях, спрямованих на популяризацію українського терміна.

Рецензована монографія має на меті уточнити й узагальнити певні аспекти теорії терміна з огляду на зростання емпіричного масиву (дослідження Зоряни Куньч, Галини Наконечної, Софії Булик-Верхоли); засвідчити характерний взірць семного аналізу в ділянці науково-технічної термінології (дослідження Юлії Теглівець), а також показати побутування й метаморфози терміноодиниць в ідіолекті певного автора із відповідними загальнотермінознавчими висновками (дослідження Оксани Микитюк).

У першому розділі монографії проаналізовано основні тенденції опрацювання явищ термінологізації і детермінологізації в українському термінознавстві. Завдяки цьому дослідженню введено в науковий дискурс нові спостереження та висновки про досліджувані явища, розроблено загальну методику опису явища детермінологізації, а також введено до наукового обігу новий ілюстративний матеріал.

Дві опозиційні моделі термінотворення – використання власномовних ресурсів та запозичання готових номінацій з інших мов охарактеризовано у другому розділі монографії. Доведено, що перша модель покликана зберегти автентичність терміносистеми, вона застосовує два основні способи словотвору – лексико-семантичний і морфологічний. У монографії запропоновано класифікацію запозичених номінацій, що базується

¹ Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм : монографія / З. Й. Куньч, Г. В. Наконечна, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.

на принципі доцільності-недоцільності їхнього застосування: давні запозичення, інтернаціоналізми, варваризми. Особливо цінним є висновок щодо доречності функціонування термінів-синонімів та варіантів, а також щодо можливих шляхів термінотворення в українській мові.

Третій розділ монографії присвячено мовним та позамовним чинникам формування суспільно-політичної термінології Д. Донцова, який використовує для усвідомлення українських державотвірних процесів численні мовні засоби (антитезу, метафору, синонімний ряд, дефініцію). У цьому розділі доведено, що політичний мислитель здебільшого вживає іншомовні терміни, часто послуговується атрибутивним модифікатором, який надає поняттю емоційно-експресивного характеру.

У монографії описано склад і специфіку системної організації української музичної термінології: виділено основні тематичні групи, визначено особливості лексико-семантичних відношень (полісемії, омонімії, гіперо-гіпонімії, синонімії, антонімії, паронімії), охарактеризовано зміни, які відбулися в складі музичної термінології української мови, зроблено висновок, що сучасна українська музична термінологія – це відносно стабільна й закріплена традицією лексико-семантична система, що безперервно розвивається й поступово вдосконалюється, а її розвиток зумовлений факторами суспільно-політичного, фахового й мовного характеру.

В останньому розділі монографії на підставі польового підходу описано лексико-семантичні особливості складених назв із семою 'вода' в сучасній українській науково-технічній термінології. Вагомим є висновок, що складені назви із семою 'вода' притаманні багатьом терміносистемам природничого і технічного циклу.

Список використаних джерел засвідчує ґрунтовний підхід до опрацювання великої кількості лексикографічних, науково-технічних, суспільно-політичних, культурологічних та лінгвістичних матеріалів. Доречним і знаковим є також поданий у монографії бібліографічний покажчик праць із термінознавства викладачів кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка».

Дослідження, запропоновані в монографії, мають важливе теоретичне та практичне значення. Основні положення і висновки доповнюють знання про лексичну систему в цілому, уточнюють деякі поняття термінознавства, виявляють закономірності формування та функціонування спеціальної лексики. Наукові узагальнення роблять значний внесок у теорію термінознавства, стаючи набутком української лінгвістики. Актуалізований фактичний матеріал є цінним набутком для сучасної лексикографічної практики.

Зазначимо, що монографія «Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм» є першою із серії термінознавчих праць кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка». На цей час вийшли друком ще дві книги: Український науковий термін: діахронний аспект / Куньч З. Й., Фаріон І. Д., Василюшин І. П., Литвин О. Г., Ментинська І. Б. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2019. 226 с.; Українська реальність крізь призму терміна / З. Й. Куньч, І. Д. Фаріон, О. Р. Микитюк, Л. В. Харчук, Г. П. Городиловська. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 232 с. Результати цих досліджень, безсумнівно, сприятимуть подальшому розвитку українського термінознавства, будуть використані в лексикографічній практиці, науковій і навчально-виховній роботі.